

Pavel R. Pokorný

ANTONÍN RYBIČKA V ČESKÉ HERALDICE

Praha 1979

Při výběru temat našich zastavení v minulosti české heraldiky objevuje se celkem zákonitě i jméno Antonína Rybičky. Domnívám se, že v přehledu mezníků české heraldické práce nelze jeho osobnost a dílo přehlédnout zejména proto, že je vlastně prvním, kdo se v Čechách zabývá heraldikou odborně; se znalostí historických pramenů, a je si vědom jejího postavení jako vědecké disciplíny. A to vše téměř o půl století dříve než Vojtěch ryt. Král či Martin Kolář vydávají svá základní díla.

František Antonín Rybička-Skutečský se narodil ve Skutči v domě čp. 374 dne 30. října 1812 v rodině místního kupce. Jeho otec, venkovský písmák, kupuje staré knihy, listiny, mince i jiné starožitnosti a hlavně tehdejší obroceneckou literaturu. Živý příklad otcův a působení vlasteneckého učitele Václava Svobody (+ 1824) tak celoživotně poznamenaly již malého chlapce. Německou hlavní školu vychodil v Moravské Třebové a zde absolvoval i první rok gymnasia. Pcté studuje v letech 1824-1833 na piaristickém gymnasiu a dva roky filosofii v Litomyšli. Na podzim r. 1833 se zapsal na právnické fakultě pražské university. Vedle práv navštěvuje i české přednášky Jana Nejedlého a po jeho smrti Norberta Vaňka. Za studií se seznámil s představiteli mladé české literatury, zejména s F. J. Rubešem a K. J. Erbenem. Osobně poznal Hněvkovského, J. N. Štěpánka, V. K. Klicperu, V. Štulce a další. V letech 1836-1845 aktivně působí ve vlasteneckém spolku "Stalci" pro odebíráání a podporu nových českých knih. V r. 1838 ukončil studia práv a začal pracovat u magistrátu a hrdelního soudu v Chrudimi, kde se seznámil s děkanem J. L. Zieglerem. V rozmezí let 1841-1842 se věnuje zvláště hornímu právu i horním provozům. Chrudimské působení je ukončeno jeho jmenováním akcesistou dvorské kanceláře ve Vídni (9. 4. 1846), kde se po ročním působení stává českým translátorem (19. 10. 1847).

V bouřlivém roce 1848 je členem komise vyšetřující stížnosti proti vrchnostem a aktivně se zúčastňuje i národního života ve Vídni. Od r. 1849 je členem komise pro sestavení právnícké terminologie slovenské a rediguje český text říšského zákonníku. Již v r. 1850 byl jmenován asesorem krajského soudu v Kutné Hoře, ale místo nenastoupil a setrval ve Vídni, kde se stal v r. 1857 sekretářem a konečně 13.12.1880 radou Nejvyššího soudu. V tomto postavení odešel do výslužby. Ve Vídni zůstal i nadále až do své smrti dne 25. ledna 1899.

Podle svého přání byl pohřben v Chrudimi. Za celoživotní činnost byl vyznamenán Řádem Františka Josefa I. a posléze Řádem Železné koruny III. třídy. Byl řádným členem České akademie, dopisujícím členem Královské České Společnosti Nauk, Musea království Českého, Matice české, Matice moravské a dalších institucí.

Rybičkova literární činnost je nesmírně obsažná a různorodá. Prakticky celý život se věnoval kulturním dějinám v nejširším slova smyslu, literární historii, dějinám práva, umění, historické topografii a v neposlední řadě genealogii a heraldice. Není ani možné v rozsahu jedné přednášky vyjmenovat všední články, studie, příspěvky či glosy; přispíval do "Časopisu Českého Musea" a "Památek archaeologických a místopisných", jeho práce však najdeme též v "Časopisu Matice moravské", "Živě", "Právniku", "Lumíru", publikacích Královské České Společnosti Nauk a jinde. Celkem 10 samostatných prací, na 600 článků a kolem 1100 hesel pro "Riegrův slovník naučný", do něhož přispíval v letech 1859-1874. Často však doplňoval drobnými glosami i práce cizí, kde pod čarou upozorňoval na autorem opomenuté nebo nesprávně citované údaje.

Z vlastní profese vycházel prvý článek, který uveřejnil v r. 1845 v "Časopise Českého Musea" pod názvem "ŘEHOLE PRÁVNÍ BARTOLOMĚJE ROPPALA Z RYF-FENBERKA". Své poznatky z dějin starého domácího

práva publikoval průběžně v odborném tisku a později shrnul v samostatnou práci "PRAVIDLA, PŘÍSLUVÍ A Pověření vztahující se k správě veřejné a občenské i k právu občanskému a trestnímu" (1872).

Hlavní oblastí jeho zájmu byla literární historie. Četné životopisy obrozeneckých osobností vydané zčásti samostatně, ale většinou časopisecky, shrnul ve dvousvazkovou publikaci "PŘEDNÍ KRISTITELÉ NÁRODA ČESKÉHO" (1883-84). Dodatky a opravy k bibliografii české uveřejňované v padesátých letech v "Musejníku" přerostly v obsáhlejší monografické studie o kulturně významných jedincích i celých rodinách otiskované téměř v každém z ročníků tohoto časopisu. 1/

Už tyto práce měly v podstatě genealogický charakter a byly doplněny alespoň v marginálních údajích o erbů. Kromě nich se vyskytují příspěvky a studie ryze genealogického zaměření, které se objevují téměř výhradně na stránkách "Památek archaeologických a místopisných". 2/

To však nejsou zdaleka všechny příspěvky toho druhu. Samostatně vyšla např. práce věnovaná obléhání Prahy v roce 1648 s názvem "MĚŠTANÉ A STUDUJÍCÍ PRAŽŠTÍ 1648. POMÁČKA MÍSTO A RODOPISNÁ" (1870).

O tři léta později pak v "Pojednáních Královské České Společnosti Nauk" vydal práci s názvem "KRÁLOVÉHRADSKÉ RODINY ERBOVNÍ" a z posledního období pak nelze opominout rozsáhlou studii "POSLEDNÍ ROZMBERKOVÉ A JEJICH DĚDICTVÍ" uveřejněnou v "Časopise Českého Musea".

Za čistě heraldické lze považovat jen několik málo studií. Na prvním místě je třeba věnovat pozornost nenápadnému článku s názvem "NĚCO O UMĚNÍ HERALDICKÉM" otištěnému v pátém ročníku "Památek", kde jako prvý v češtině vůbec shrnul teoretické základy heraldiky. Tato drobná práce je dodnes pozoruhodná zejména proto, že ač šlo o stručný přehled závislý na cizí literatuře - vedle obecných základů v nejrozličnějších obměnách tradova-

vaných dodnes - všimá si například i rozdílů v heraldice jednotlivých evropských zemí. O rok dříve, v r. 1862, vydává svou nejznámější práci s názvem "O ERBÍCH, PEČETÍCH A ZNACÍCH STAVU KNĚŽSKÉHO V ČECHÁCH" publikovanou v "Pojednáních Královské České Společnosti Nauk", kde v úvodu najdeme i autorovo heraldické kredo:

"A však k tak zvaným pomocným vědomostem historickým, jakož jsou: diplomatika, numismatika, genealogie, heraldika, sfragistika a t. p. - vyjímajíc snad jedinou numismatiku - nepřihlíželo se až posavad u nás v té míře, jak by toho sobě k úplnému zdaru domácí historie a ethnografie přáti a žádati bylo. Zvláště pak nedostalo se domácím památkám heraldickým a sfragistickým: erbům, znakům a pečetím, takového povšimnutí, jak by si toho snad zasluhovaly. I nedá se ovšem tajiti, že skvělá doba, kdež umění heraldické pokládáno bylo mezi nejprůběžnější a nejplatnější vědomosti, a ti, kdož byli umění toho znalí, totiž: heraldové, držáni bývali u veliké poctivosti, za příčinou změněných způsobů a okolností již již pominula. A však přes to přese všechno mají vědomosti heraldické a sfragistické i nyní ještě nemalou podstatu do sebe a bylo by přáti, aby se za příkladem Angličanů, Francouzů a Němců i u nás Čechoslovany památky erbovní a sfragistické a vztahující se k nim dáta sbíraly, pořádaly, oceňovaly a u veřejnost podávaly. Neboť nelze upírati, že jsou nezřídka velmi platným průvodem při rozeznávání rozepří právních, tu kde se týče nápadů a práv ke zbožím a dědictvím rodinným; že jsou důležitou pomůckou při posuzování a oceňování pravosti listin a památek podobných, jakož i zhusta jediným vodítkem při zkoušení a vyhledávání pamětí historických, poněvadž často jenom jimi zachovala se alespoň jakás takás stopa a památka zakladatelů nebo dobrodinců našich měst, hradů, staveb monumentálních, klášterů a podobných jim nadání milosrdných a nábožných a t. p. Pročež nezdálo

se nám býti věcí marnou a neč nějakou hříčkou, když obracíme zřetel svůj k řečeným památkám a vyhledáváním, sestavováním a ocenováním jich přičiníme se poněkud k vzdělávání domácí heraldiky a sfragistiky, dvou to věd, jenž u nás - jelikož již náš F. Palacký toužil - dosavad laďem leží a sotva dle jména známy jsou."

Po věcné stránce snad uvedený citát nepotřebuje ani dnes komentáře.

V roce 1874 začal opět na stránkách "Památek" uveřejňovat "POMŮCKY K HERALDICE A SFRAGISTICE DOMÁČÍ", kde celkem v sedmi pokračováních přinesl celou řadu regestovitě pojatých výpisů z erbovních listin českých měst. Část šestá obsahovala znaky cechovní, tedy oblast na dlouhou dobu zcela opomíjenou. Tak jako jinde i v erbech duchovenstva, kde rovněž prakticky nenalezl dosud následovníka, všimá si především dochovaných pečeti i dalších památek a důsledně vychází z archivních materiálů. V závěru práce otiskl zcela ojedinělou edici všech listin a textů majících vztah k popisovaným znakům.

Lze tedy snad shrnout, že Antonín Rybička, vycházející ze své profese právníka a literárně historických zájmů, jako první u nás pochopil význam heraldiky, genealogie a sfragistiky nikoli jen jako objektu záliby či sběratelství jednotlivce ale v plné šíři a významu pomocných věd historických. Jeho přesně citované popisy znaků na základě často dnes nedostupných archivních materiálů si udržují dodnes svou plnou platnost a stávají se někdy jediným pramenem. Nevytvořil sice vlastní systém ani terminologii, v té je zcela závislý na původních materiálech, ale snesl obrovské množství celkem spolehlivého a dodnes platně užitečného materiálu. Je jen škoda, že osobnost stojící plným právem na počátku moderní české heraldiky upadá stále více v zapomenutí a jeho dílo, rozesté po desítkách ročníků jednotlivých časopisů a sborníků, nebylo dosud ani bibliograficky podchyceno.

P ř í l o h a

Ukázka z pojednání "POMŮCKY K HERALDICĚ A SFRAGISTICE DOMÁCÍ" otištěné v "Památkách archaeologických a místopisných", XI./1880, seš.10, s.454.

Znaky a pečeti cechovní.

Tak jako města a jiné obce světské a duchovní zvláštních znaků a erbů užívaly a jimi své budovy veřejné a obecní, své korouhve, praporce a t.p. věci ozdobovaly, jakož je i na svých pečetích nosily, kterých k pečetení listův a jiných potřeb obecních - voskem zeleným nebo červeným - užívaly: vše to času svého místo mělo i se strany spolků cechovních a pořádků řemeslnických. Neboť i tito užívali jistých znaků (merků) na svých pečetích a korouhvích cechovních a to buďto dle starobylého obyčej, aneb dle zvláštního povolení a vysazení a to jednak od své rady městské, aneb své vrchnosti zemské, 1/ anobř i též od samých králů českých a císařů římských obdařeného a vymoženého.

1/ Abychom u věci té alespoň jeden příklad přivedli připomínáme, kterak p. Kristof šl. Leskovec z Leskovéce na Červené Řečici a Novém Rychnově vysadiv 1. 1592 den sv. Jana Křtitele artikule cechů spojených řemesel kovářského, kolářského, zámečnického, truhlářského, bednářského a sklenářského v městěčku svém Červené Řečici "pro lepší důvěrnost a jistotu těch artikulů mistrům nadepsaných řemesel povolil tolikéž, aby pečeť svou cechovní s merkem svých řemesel měli a na vosku zeleném ji tisknouti a k listům svým přivěšovati mohli." (V. "Lumír" 1862, str.592.)

Že známost i těchto pečeti a znaků cechovních není naprosto nepodstatná, anobř na mnoze dosti zajímavá i důležitá, toho snad netřeba tuto doli-

čovati. Neboť vychází to poněkud již z toho, že v středověku platnost a podstata listin a podobných k nim památek veřejných i soukromých předkem se zakládala na pravosti, vlastnosti a neporušenosti pečeti k nim přivěšených nebo přitištěných. Pročež také jak obce městské tak i cechové i jiné k nim podobné spolky na svých znacích a pečetích nemálo sobě zakládaly a k jich zachování a náležitěmu užívání co nejbedlivěji přihlížely. 2/

2/ O platnosti pečeti a umění sfragistického promluvil ostatně již širěji P.J.Zoubek v Památkách těchto (VIII. str. 107), k čemuž tuto ukazujeme.

Pečeti pořádků cechovních a jiných k nim podobných spolků obsahují v sobě obyčejně kusy (merky) k jich živnostem a řemeslům se vztahující a je vyznačující, a jsou buďto jenom prosté pečeti a merky, bez všelikých ozdob heraldických, aneb pečeti a znaky na způsob erbů rytířských (helmem, faffrnochy, strážci štítu a t.p.) ozdobené. Pečeti a znaků na způsob erbů rozličných užívaly - pokud víme - : bratrstvo malířské, tovaryšstvo svobodných šermířů od péra, pořádek kočích a formanů pražských, pořádek lazebníků a ranhojičů a cech kožešníků jakož i mandlířů a barvířů pražských. Jiní pořádkové a cechové, a třeba byli právě jmenovaných pořádků starožitnější a vzácnější (ku př. rezníci, sladovníci, zlatníci, mečíři a j.) užívali toliko prostých pečeti, vyznačených na štítech okrouhlých, troj- i čtverhranných (bez helmů, faffrnochů a t.p.) a ozdobených obyčejně toliko pokrajními arabeskami.

Vypisujeme tuto pečeti a znaky několika cechů a pořádků řemeslnických, připomínáme, že jsme hleděli předkem k takovým, kteréž byly cechům a spolkům těmto propůjčeny zvláštními majestáty, jakožto všelikých jiných platnějších a podstatnějších.

Svobodní šermíři od péra a dlouhého meče

V druhé polovici XVI. století povstalo v městech pražských tovaryšstvo tak zvaných svobodných šermířů od péra a dlouhého meče, jež se podobalo tovaryšstvu mistrů svobodného rytířského kunstu šermířského ve Frankfurtu nad Mohanem a nazývalo se bratrstvem sv. Marka z Lewenberku.

Císař Rudolf II. potvrdil tovaryšstvo to pro města pražská a to dvěma majestáty, jichžto dátum dne 2. března léta 1607 a dne 14. ledna léta 1608 a obdaril je při tom právem, aby na svých školách šermířských, na pečetích i na potřebách svých mohli užívati orbu rytířského, jenž se vypisuje takto: "Štít na čtyři pole křížem rozdělený, jehož přední horní pole červené nebo rubínové, zadní zlaté nebo žluté, dolní přední stříbrné nebo bílé a zadní modré nebo lazurové barvy; v kterémžto štítu dva nahé meče křížem přeložené se zlatými hruškami a rukověťmi a místo křížů se zlatými křídly orličími se spatřují; z obou pak horních polí vychází z oblaků až do prostřed štítu dvě mužských ramen, v pažích pěstech péra psací držících; nad štítem otevřený helm turnýřský, s něhož fafrnochy po levé straně červené a bílé, po pravé žluté a modré barvy, poztažené dolů visí; nad tím zlatá koruna královská, z nížto zvíře noh čili greif žluté barvy s vyplatným jazykem, roztaženými křídly a ocasem mezi nohy vtočeným, v předních pazouřích nahý meč se zlatým křížem a jilcem, jakoby k ráně napřažený držící, vyniká." Nad to dovolil císař Rudolf II., aby oni šermíři potřeby své mohli voskem červeným pečetiti.

Poznámkový aparát k této kapitole se vztahující byl pro nedostatek místa vypuštěn.

+++++

PhDr. Pavel R. Pokorný

ANTONÍN RYBIČKA V ČESKÉ HERALDICE

Edice "DOCUMENTA HERALDICA", řada II., sv.2.

Přednáška proslovená 4.10.1977 na řádné schůzi
Heraldického klubu ČNS.

Vydala HERALDIKA - pobočka České numismatické
společnosti interně pro své členy.
Ediční redaktor prof. Pavel Palát.
Praha, prosinec 1979.

Vydání I. v nákladu 170 číslovaných výtisků.

Tento výtisk má číslo: 148